

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Олена Гуля

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

ЕСТЕТИЧНА УНІКАЛЬНІСТЬ МАЛОЇ ПРОЗИ ЮРІЯ КОСАЧА

У статті здійснено аналіз художніх особливостей малої прози Юрія Косача. Окреслено стильову приналежність, новаторство автора у жанровій специфіці, розкрито естетичні та ідейні засади оповідань і новел, особливості характеротворення та психології персонажів.

Ключові слова: оповідання, сюрреалізм, історична проза, містицизм.

The article analyzes the artistic features of George Kosach's short fiction. It is outlined the stylistic identity, author's innovation in the genre specifics. It was also revealed aesthetic and ideological foundations of short stories and novels, especially the character and psychology of the characters.

Key words: short fiction, surrealism, mystical Ukraine, mysticism.

Література ХХ століття увійшла в історію як полістилістична та найоригінальніша в усій історії вітчизняного письменства. Це час творення модерної художньої програми, що супроводжувався загостренням творчих шукань, прагненням письменників до самотності та неповторності власного стилю. Втім поряд зі значними естетичними здобутками спостерігалася й особлива ідеологізація мистецтва, у котрому багато авторів було витіснено на маргінеси літературного життя.

Одним із таких представників є Юрій Косач. Непересічна, дещо таємнича і трагічна доля спіткала митця: політика часу, арешти, еміграція, війна, але попри це все він зумів посісти гідне місце серед плеяди найпотужніших авторів того часу завдяки своєму багатогранному таланту.

Однак довгий час постать Юрія Косача була незнана на Батьківщині, і лише через майже півстоліття українські читачі отримали змогу познайомитися з його творами. Проте разом із поверненням текстів письменника до вітчизняної літературної спадщини розвивається науково-критичне їх інтерпретування. Основна дослідницька увага зосереджена на дослідженні романістики та повістей, а особливості малої прози лише інколи потрапляли в сферу зацікавлень науковців. Найпосутнішою студією малої прози Юрія Косача на сьогодні є монографія Сергія Романова «Юрій Косач між минулим та сучасним. Історична проза 1930-х років». Хоча навіть такого комплексного дослідження не достатньо, щоб заповнити лакуну, яка сформувалася в осмисленні новелістики письменника. Ми вважаємо, що варто досліджувати не лише великі за обсягом тексти, а й оповідання та новели, які підкреслюють неординарність творчої натури митця та розкривають особливості творчої еволюції. Метою нашої статті є дослідження стильових особливостей та проблемно-тематичного рівня малої прози Юрія Косача.

У передмові до збірки «Чарівна Україна» автор доволі чітко і відверто висловлює думки про літературний жанр прозових текстів та особисту

мотивацію до їх написання: «Те, що читач найде в цій книжці, важко буде підтягнути під якусь означену категорію літературного жанру. Водночас нехай не силкуються історики дошукуватись тут претенсій на наукові, хоч би й у не науковій формі передані, спроби стверджень і гіпотез. Читача, призвичаєного до традиційного історичного роману чи новелі, здивує те, що тут нема (у багатьох випадках) традиційних «зав'язки», «героя», «фабули», «епілога». З другого ж боку – хоч не раз називані автором особи таки справді жили й діяли, хто знає, може, й достоту так, як уявляв собі автор, проте ні уява, ні інтуїція, ні найдалі посунена гіпотеза не дають права твердити про історичну достовірність цієї книжки тому, що, на жаль, прогалини в довідках і свідченнях, документах та джерелах не стали тереном історичної науки, а крім того всього, автор не... фахівець-історик. Імпульси творчості – царина незбагненого. Тяжко сказати, чому якраз той, а не інший мотив, та, а не інша постать стали сюжетом цих нарисів, що звемо для точности французьким терміном «*recits historiques*», що не є, як можна пересвідчитись, читаючи П. Рівалю, П. Ребу, Р. Рекулі й інших, чистою літературою, але й не наукою...» [4, 8]. Відтак автор наголошує саме на стратегії олітературнення історичних сюжетів, але виключає із цього процесу позитивіську манеру суворого дотримання історичної достовірності, натомість в осмисленні минулого цілком покладається на творчу інтуїцію.

У період свого літературного та світоглядного становлення Юрій Косач перебував у Європі, що дозволило йому свідомо засвоїти західну естетичну культуру. Тому вже в ранній період творчості письменник піддає радикальним оновленням традиційні українські форми та намагається зацепити на вітчизняному ґрунті модерні художні форми. Згодом це дозволило Юрію Шереху вже в час МУРу віднести творчість Юрія Косача саме до «європеїстів». Це стосувалося, у першу чергу, художнього стилю письменника, який опирався на європейську, зокрема французьку, традицію. Як стверджує дослідниця М. Реутова, «експериментальний характер творчості Юрія Косача зумовив переплітання в його прозі ознак різних стилів, таких як сюрреалізм, імпресіонізм та орнаменталізм» [6, 244]. Художньому стилю Юрія Косача притаманне поєднання барокових засобів вислову з модерними, зокрема сюрреалістичними. Збірка «Чорна пані» не є чимось оригінальним для літератури, оскільки містить речі наслідувальні, сповнені символістських штампів, містики. Натомість збірки «Клубок Аріадни» і «Чарівна Україна» репрезентують власну творчу манеру митця.

У літературно-критичній статті «Нотатки про сюрреалізм» Юрій Косач вибудовує своє розуміння теоретичного підґрунтя естетичних основ сюрреалістичної манери письма: «Сюрреалізм, з одного боку, – це дійсно автоматичний запис того, що диктує підсвідомість, та внутрішня сила асоціацій, що, позбавлені якихсь проміжних ланок цілості, для нас уже втрачають логічність. А, з другого боку, це езогеризм, що ним, зрештою, відзначається взагалі сучасна естетика. Художні твори треба розшифрувати, вони зрозумілі тільки для вибраних» [3, 664]. Цей коментар автора прикметний тим, що письменник чітко усвідомлює природу

та специфіку сучасних естетичних тенденцій Європи і не відкидає їх як щось чуже для вітчизняного письменства, а намагається адаптувати у власних текстах.

Втім не лише сюрреалістичні мистецькі практики імпонували Юрію Косачу, він намагається реанімувати й естетичний досвід раннього модернізму. Зокрема, це простежується у зверненні до імпресіоністичних елементів. Так, персонажі романів Юрія Косача бачать світ крізь призму своїх відчуттів, предметний світ ніби заломлюється у їхній свідомості. Фіксація вражень вибудована на основі зорових образів (тонке й майстерне використання гри кольорів, світла і тіні Імпресіоністична манера в оповіданнях і новелах проявляється й через специфіку опису пейзажів, котрі передають настрій головного героя. Так, тривога і непевність амбасадора у майбутньому Європи («Вечір у Розумовського») виражалась через погану провесняну погоду – мжичисту і вітряну, а остаточний крах старого ладу у символічній страті сина Луї XV супроводжувався бурею, яка завершилась, як щойно про факт смерті стало відомо усім гостям вечора: «Первні ударилися, буря пройшла. Тепер усе було світле й ясне, тепер тільки бігли хмарки-думки, здоганяли одна одну в прозорім безкраї й розривалися, замінялися в акорди, могутні, як грім слави, як гуркіт гармат Австерліцу, Єни і Аверштету, у яких стояв, мов жаский Бог, той, хто повертав тепер до Європи своє обличчя-блискавицю, своє обличчя-сонце» [2, 168].

Автор вибудовує також власну стратегію осмислення минулого та реальних історичних постатей. Юрій Косач не дивиться на українське минуле крізь призму романтичного козакофільства, для нього цікавішим виглядає зосереджувати увагу на окремих індивідуальностях, що живуть та творять у конкретну епоху. Митець звертається до тих постатей і сюжетів, які мають зв'язок із сучасною йому епохою, висвітлюють її актуальні проблеми. Юрію Косачу важливий мотив «/.../ глибинної, елементарної і незнищенної життєвої сили народу, який заселяв і заселяє територію України. Мотив значною мірою антиелітарний, бо прошаркам владних верхівок Косач чітко протиставляє майже абстрактний і мало не містичний у своїй колективній, понадособистій природі дух простого народу. Він неприховано отой дух ідеалізує, сублімуючи його у квазірелігійний символ» [5, 214]. Відтак оповідання і новели Косача пропонують новий тип історичної белетристики, де центральне місце посідає зображення характерів та психології людини минулого. Водночас історія рідного краю для письменника тісно пов'язана із широким історичним контекстом усього континенту: «У минулому увагу митця привертають постаті тих співвітчизників, які були інтегровані в європейський культурний процес, причетні до визначних історичних подій, за найтрагічніших обставин явили незламність духу й життєстійкість» [1, 7]. На думку В. Агеєвої, на більшість історичних сюжетів Ю. Косача (як мала, так і велика проза), накладено печать певної екзотичності, оскільки герої часто містифіковані, позначені присутністю демонічних сил: «Косач загалом любить іти проти течії, давати незвичайні, контroversійні інтерпретації узвичаєних подій і постатей.

Майже всіх персонажів його прози об'єднує одержимість певною ідеєю, прагнення перемогти нездоланні обставини. А відтак, і в основу сюжету лягають здебільшого поворотні історичні події» [1, 9]. Це явище можна назвати як творення містичної України на мапі великої Європи, бо погляд Юрія Косача на рідний край водночас зосереджений і зсередини, і збоку. Це дозволяє не втратити звязок із духом власного народу, але й розгледіти унікальні риси національного буття, що не були спровоковані його стереотипізацією, але лишаються непоміченими у власному середовищі. З цього приводу Юрій Шерех наголошує, що письменник «не знаходить такої України, як він уявляв і бажав, а іншої він не знає або радше не може зрозуміти як цілості. Образ лишається для нього загадковим. І він починає шукати Україну не в Україні, а в Європі, як П. Куліш колись шукав – наслідок подібного конфлікту – по черзі в Санкт-Петербурзі, у Варшаві, і в Станбулі. Та величезна праця розуму й почуття, яку зробило покоління двадцятих років, не дійшла до Косача – може через його відірваність від рідного ґрунту, може через самий склад його темпераменту» [8, 249].

В оповіданні «Вечір у Розумовського» бачимо образ амбасадора Андрія Розумовського – господаря одного з найвідоміших салонів у Європі. Тут твориться велика політика. Водночас уже на рівні імені головного героя вибудовує цікавий історичний підтекст, оскільки протагоніст у творі є нащадком останнього гетьмана України: «син чабана з глухих Лемешів, а потім, за химерною примхою долі, за казковою витівкою життя, – гетьмана всієї України, пропавив свій слід по Європі від краю до краю, блиснув по дворах і столицях найзнаменитіших династій, важив не раз у руці долі народів держав» [2, 149].

Юрій Косач гармонійно поєднує у тексті патетику з іронією та скептицизмом. Читач бачить, як поважні гості Розумовського маліють перед музикою їхнього сучасника – геніального Бетховена. Композитор, який прийшов до Розумовського, відчувається тут самотнім і чужим. Лише літній господар у музиці Бетховена відчув революційне утвердження нового суспільства. Він зрозумів, що коли «нас із вами згадають за сто-двісті років наші нащадки, то тільки тому, що ми мали щастя слухати гру самого Бетховена» [2, 164].

У «Вечері в Розумовського» містична Україна постає як ностальгійний спогад за домівкою та рідною землею: «От де вона, сьогоднішня, «l'heure de la reverie». Це ж справжня ностальгія, вперше по стількох роках, — коли батьківщиною були Неаполь, Венеція, Відень... Вперше забаглося побачити хоч на мить те Богом дане, зап'яте імлами, співними вітрами обвіяне старе, козацьке Задесення...». Та, яскраво описана, лицарська, квітуча Україна з прекрасним майбутнім її народу – мрія майже кожного головного героя історичних оповідань і новел Косача, адже це почуття супроводжувало письменника постійно в еміграції. Бажання мати омріяне рідне місце, куди завжди можеш повернутись у будь-яку мить – життєдайна надія і трагедія самого митця; віра в те, що Україна буде такою, якою її хоче бачити письменник – *fata morgana*.

Отже, мала проза Юрія Косача характеризується творчими шуканнями митця, результатом чого стали експерименти в жанровій та стильовій площинах. Так, на сторінках творів ми чітко простежуємо вихід автора за рамки традиційного жанру історичного оповідання за допомогою містифікації образів минулого та намагання подивитися на історію власного народу не через героїзацію мілітарного чинника, а зосередивши увагу саме на його духовній унікальності.

Юрій Косач – один із найцікавіших представників української творчої інтелігенції в еміграції. Його творчий та науковий доробок, без сумніву, є внеском у національну культуру, а життєвий досвід повчальним та знаковим у контексті долі українського митця у ХХ столітті.

Джерела:

1. Агеєва В. Між екзотизмом і традицією / В. Агеєва // Проза про життя інших: Юрій Косач : тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 7-15.

2. Косач Ю. Вечір у Розумовського / Ю. Косач // Проза про життя інших: Юрій Косач: тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 137-168.

3. Косач Ю. Нотатки про сюрреалізм / Ю. Косач // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – К. : Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 661-669.

4. Косач Ю. Чарівна Україна / Ю. Косач. – Львів : Бібліотека «Дзвонів». – Ч. 22. – 1937. – С. 8.

Реутова М. Стильовий синкретизм у системі індивідуального стилю Юрія Косача / М. Реутова // Наукові записки ХНПУ ім. Г. Сковороди. – 2015. – №1 (80). – С. 242-251.

5. Романов С. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років : монографія / С. Романов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. - 268 с.

6. Стех М. Р. Мадрівка крізь тисячоліття в малій прозі Юрія Косача / Марк Роберт Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2012. – № 3-5. – С. 214-218.

7. Шерех Ю. Прощання з учора / Ю. Шерех // Проза про життя інших: Юрій Косач: тексти, інтерпретації, коментарі / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 209-253.